№ 143 Օգոստոսի 16 (28) **1880** Օգոստոսի 16 (28) № 143

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվանը 6 րուբլի
Առանձին համարները 5 կոպէկով։

—

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ։

—

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція „Мшакъ"

ՄՇԱԿ

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերից)

—

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով։

—

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Կ. Պօլսի միացեալ ընկերութիւնը։—Ներքին տեսութիւն։ Թիւրքիայի հայի շարժումը։ Նամակ խմբագրին։ Նամակ Ղզլարից։ Նամակ Ղազախից։ Նամակ Բարֆրուշից։ Ներքին լուրեր։—Արտաքին տեսութիւն։ Ֆրանսիա։ Գամբէտտայի ճառը։—Յայտարարութիւններ։—Բանասիրական։ Մի փիլիսոփայական տրակտակի առիթով։

Կ. ՊՕԼՍԻ ՄԻԱՑԵԱԼ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ

—

Այն, որի համար մենք այդքան ժամանակ աշխատել ենք, որի անհրաժեշտութեան մէջ երկար ժամանակ աշխատել ենք համոզել Կ. Պօլսի հայերին,—վերջապէս կատարվեցաւ։

Կ. Պօլսի հայոց երեք ընկերութիւնները՝ «Արարատեան», «Դպրոցասիրաց—Արևելեան» և «Կիլիկեան» միացել են մի ընկերութեան մէջ, ընտրել են ընդհանուր վարչութիւն և կրում են այժմ «Միացեալ ընկերութիւնք հայոց» անունը։

Այդպիսով երեք ընկերութիւնները, որոնց նպատակը մի էր, բայց որոնց ոյժերը բաժանված էին, միանալով կարող են կազմել մի զօրեղ, կենտրօնական մարմին, որ աւելի աջողութեամբ կը գործի և միահամուռ կերպով կը տանի Հայաստանի լուսաւորութեան գործը։

Մենք երկար չենք խօսի այդ նոր ընկերութեան մասին։ Ժամանակը ինքն ցոյց կը տայ, որքան արդիւնաւոր էր երեք մարմինների մի զօրեղ կազմակերպութեան մէջ միանալու միտքը։

Ցանկանալով կատարեալ աջողութիւն այդ ընկերութեանը, չենք կարող չը ցանկանալ և այն, որ նա իր գործունէութեան ասպարէզի մէջ կոխ գցի բոլոր դաւանական խտրութիւնները հայոց ազգի վերաբերութեամբ և անխտիր կերպով գործելով թէ հայ-լուսաւորչականների, և թէ այլ կրօններին պատկանող հայերի շրջանում, լուսաւորութեան բարիքները սփռի ամբողջ Հայաստանում։

Ինչպէս ընկերութիւնները իրանք միացել են, թող նրանց օրինակին հետևելով, նրանց ազդեցութեանը ենթարկվելով միանան լուսաւորութեան գործի մէջ Թիւրքաց Հայաստանի այլ և այլ դաւանութիւններին պատկանող բոլոր հայերն էլ։

Ազգութիւնը թող մի լինի, լուսաւորութիւնն էլ թող մի լինի, չը նայելով որ հայը Հայաստանում կարող է և քրիստոնեայ և մահմետական լինել։

Այն ժամանակ միայն երբ Հայաստանի ամբողջ ազգաբնակութիւնը, հայաստանցի մարդը, ինչ կրօնին և պատկանէր նա, կը միրտվի մայրենի լեզուի միջոցով ազգային ընդհանուր զգացմունքի, ազգային լուսաւորութեան ընդհանուր աւազանի մէջ,—այն ժամանակ, ասում ենք, Թիւրքաց Հայաստանի ինքնավարութեան գործը հիմք կունենայ իր ոտների տակ։

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԹԻՒՐՔԻԱՅԻ ՀԱՅԻ ՇԱՐԺՈՒՄԸ

—

«Մշակի» 138-դ համարում տպված Թիւրքիայից (Կ. Պօլսից) նամակը, մեծ ուրախութիւն պատճառեց ամեն մի ճշմարիտ հային։ Պ. Նամակագիրը գրում է, որ յանուն ազգային վրէժխնդրութեան Թիւրքիացի հայոց զինեալ զօրեղ խմբեր յարձակվել են Վասպուրականի քուրդ գիւղերի վրա, և 7 գիւղ աւերել, ոչնչացրել են։ Արդարև, մեծ նշանակութիւն ունի այս լուրը. ո՛չ թէ նորա համար, որ յիշեալ հայերը կոտորել են քրդերին, այլ նորա համար որ նրանք ճանաչել են ինքնապաշտպանութեան անհրաժեշտութիւնը։ Ուրեմն Թիւրքիացի հայը, թողնելով դարաւոր նախապաշարմունքները, թողնելով տգէտ հոգևորականաց քարոզութիւնները, որոնք թշնամուն միայն «օրհնել» են քարոզում, այսօր զէնքը ձեռին դիմադրում է և մահացնում է իր արիւնարբու այն թշնամիներին, որոնց սրի տակ այսքան դարեր շարունակ տարել է դաւն տանջանքներ և ամօթալի մահ։ Թիւրքիացի հայը հասկացել է, թէ զէնքով միայն կարելի է պաշտպանել իր կեանքը, Թիւրքիայի նման մի տէրութեան մէջ, և զէնք բարձրացնելով իր թշնամու դէմ, միայն կարող է գրաւել լուսաւորեալ Եւրօպայի ուշադրութիւնը և ցոյց տալ, թէ հայն ևս ընդունակ է մի քաղաքական ազատ մարմին կազմելու, որովհետև իր թշնամիներին կարողանում է զէնքով պատասխանել, և ոչ թէ միայն լացով և բողոքներով, ինչպէս մինչև ցայժմ։ Այսուհետև թող Թիւրքիան հասկանայ, որ իր հպատակ հայը կարող է ապրել թշնամու հետ իբրև թշնամի, և բարեկամի հետ իբրև բարեկամ և պաշտպան։ Ահա այսօր Վասպուրականցի հայը առաջին քայլն արեց Եւրօպայի առաջ հանդէս դուրս գալու, և այս քայլին գուցէ կը հետևեն Թիւրքիացի միւս հայերը։ Այսպիսի դէպքերում միայն կարող է Եւրօպան իր ուշադրութիւնը դարձնել Թիւրքիայի լծի տակ տանջվող հայի վրա, և նրա վիճակը բարւոքել։

Թիւրքիայի հայը լցրեց բողոքներով և աղերսագիրներով Հայաստանում եղած եւրօպական հիւպատոսարանները, Վանի առաջնորդարանը և Կ. Պօլսի պատրիարքարանը, բայց մինչև այժմս ոչինչ բաւականութիւն չը ստացաւ.... Թիւրքիացի հայը տեսաւ, որ թէպէտ Կ. Պօլսի պատրիարքարանը և Վանի առաջնորդարանը չափազանց շատ են աշխատում, բայց հասկացաւ, որ առանց իր մասնակցութեան գործը շատ դանդաղ է ընթանում. մտածեց ինքն ևս մի կերպով օգնել գործին, և ահա այսօր Վասպուրականցի հայը առաջ է մղում իր ազգային գործը, և յոյս ունի պսակելու այն բաղձանքը վերջապէս, որին մինչև այսօր ցանկանում են և աշխատում են հայոց խնդրի դիւցազն և ազգանուէր Ներսէսը, առիւծասիրտ և անվեհեր Խրիմեան Մկրտիչ եպիսկոպոսը։ Ուրեմն յոյս կայ, որ Թիւրքիացի հայը պէտք է պսակի Ս. Ներսէսի և Խրիմեանի բաղձանքը, և

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԻ ՓԻԼԻՍՈՓԱՅԱԿԱՆ ՏՐԱԿՏԱՏԻ ԱՌԻԹՈՎ

—

Վերջին տասը տարին մի չօշափելի զարկ տուեց մեր ազգային ինքնաճանաչութեանը։ Մենք հասկացանք, որ հայ ազգը, չը նայելով պատմական տխուր հանգամանքների ազդեցութեանը, պահպանել է մինչև այժմ իր գոյութիւնը և ինչպէս կուլտուրական տարր ընդունակ է ըմբռնելու եւրօպական քաղաքակրթութեան սկզբունքները։ Այս համոզումը կեանք տուեց մեր լրագրութեանը, կեանք տուեց գրականութեան և ուսումնարանական գործին, հրաւիրեց դէպի գործունէութեան ասպարէզը ընդունակ ոյժեր։ Մեր առաջաւոր մարդիկ սկսեցին գործել և շարունակում են գործել մինչև այժմ իրանց նպատակի և գործունէութեան նշանաբան ունենալով—հետևել Եւրօպային։ Ուսումնարան, թատրօն, լրագիր, հասարակական դաստիարակութիւն և ուրիշ կրթողական հիմնարկութիւններ, որոնք կեանք առան մեր մէջ և չեն դադարում հետզհետէ աճել և զարգանալ—պարզ ապացուցանում են, որ մենք մեր թոյլ ուժերով ձգտում ենք կառուցանել ազգային յառաջադիմութեան հսկայական շինութիւնը Եւրօպայից աւանդվող հիմունքների վրա։ Անհերքելի է ուրեմն այն միտքը որ մի անգամ համոզվելով այդ հիմունքների հաստատութեան և բարերարութեան մէջ, մենք պէտք է չը շեղվենք մեր նպատակից, պէտք է առաջ տանենք ազգային լուսաւորութեան գործը հաւատարիմ մնալով մեր նշանաբանին։ Կարճ ասած՝ լուսաւոր ազգ լինելու համար անհրաժեշտ պէտք է հետևենք ամեն մի քայլափոխում ընդհանուր մարդկութեան ուսուցիչ արևմտեան Եւրօպային։

Որքան պարզ և հետևողական է այս տարրական ճշմարտութիւնը, այնու ամենայնիւ դեռ գտնվում են մեր մէջ այնպիսի սրտացաւ մտածողներ (!), որոնք կարծես չը հաւանելով այն ուղղութեանը, որ ընդունել է ազգը առաջադիմական ճանապարհի վրա, իրանց խելքին զօռ տալով համարձակվում են գրականապէս ասպարէզ դուրս գալ անմիտ, ցնդաբանական ծրագրներով։ Այդպիսի ազգի յառաջադիմութեան մասին գլուխ տրաքացնողներից մէկի խելքի ծնունդը ընթերցողը կարող է գտնել «Պսակ» շաբաթաթերթի № 15-ում տպված «Յառաջադիմութեան մասին հայրերի հրահանգ» վերնագրով յօդուածը։ Ինչպէս երևում է այդ յօդուածը շարունակութիւն է, որի սկիզբը դժբաղդաբար ձեռքս չէ ընկել. բայց որովհետև նա պարունակում է իր մէջ մի առանձին, վերջացրած միտք, ես անկարելի չեմ համարում մի թեթև քննողական հայեացք գցել նրա վրա։

Այս հանճարաւոր յօդուածի տաղանդաւոր հեղինակը ինչպէս երևում է դրել է իրան մի նպատակ ցոյց տալու, թէ հասարակութեան ամեն մի դասակարգութիւնը ինչ պարտականութիւններ ունի և ինչպէս պէտք է կատարի նա այդ պարտականութիւնները, որ «ազգի յառաջադիմութիւնը իր շարունակութիւնից չը դադարի», որ «ազգը իբրև մարդ (sic) հարկաւոր վայելչութիւններից չը զրկվի»....

Դասակարգութիւնների մէջ առաջինը հայրերինն է։ Այս դասակարգը հեղինակի մտքով «պէտք է գործէ հրահանգ տալով», այսինքն նա պէտք է ունենայ դէպի որդոց դասակարգը մանկավարժական պարտականութիւն։

Որովհետև «Մշակի» բոլոր ընթերցողները հազիւ թէ կարդացած լինեն վերոյիշեալ յօդուածը, ես հարկաւոր եմ համարում դուրս գրել այն վեց գլխաւոր հրահանգները, որոնք—հեղինակի մտքով—«եթէ անթերի կերպով կատարվեն ազգի կատարելութիւն աններև պիտի երևի ամենին իր արդիւնքովն»։ 1) Հրահանգ՝ քրիստոնէութեան ճշմարիտ հաւատքը, կամ ճշմարիտ աստուածպաշտութիւնը ձեռքէ չը թողնելու համար 2) Հրահանգ՝ ճշմարիտ քրիստոնէութեան պարզ կանոնների վրա աւելորդ կամ նորանոր արտաքոյ աւետարանին կանոններին տեղի չը տալու մասին։ 3) Հրահանգ՝ երկրին (ուր որ կը բնակին) օրինաց և կարգերին հնազանդ լինելու և նոյն օրինաց սահմանները ճշդութեամբ պահպանելու մասին։ 4) Հրահանգ՝ իրանց հօր և նախնեաց սուրբ յիշատակները անկորուստ պահպանելու մասին։ 5) Հրահանգ՝ ընտանեաց, ազգականաց, ազգին և ամեն ազգերի հետ մարդկային բուն կենցաղավարութեան պահանջածին համեմատ՝ անկեղծ սէր և անխռով խաղաղութիւն պահպանելու մասին։ 6) Հրահանգ՝ վերոյ գրեալ հինգ տեսակ հրահանգները անթերի կերպով կատարելու միջոցը ձեռքէ չը թողնելու, կամ եթէ թողել են՝ վերստին ձեռք բերելու մասին։

Ինչպէս տեսնում է ընթերցողը յօդուածի հեղինակը այդ հրահանգներով պահանջում է, որ մեր հայրերը աւանդեն իրանց որդոցը հետևեալ գիտութիւնները՝ աստուածաբանութիւն, իրաւագիտութիւն (հարկի և պատուի օրէնք, հողային օրէնք, օտարաց յարաբերութեան օրէնք, դատաստանական օրէնք և այլ տեսակ օրէնքներ, որ երկրի պետութիւնից հաստատվում են և պաշտպանվում։ Այս օրէնքները համարում է ինքը հեղինակը), գրականութիւն և պատմութիւն—ինչպէս բացատրում է հեղինակը 4-դ հրահանգը—և ճշմարիտ բարոյականութեան սկզբունքներ։ Ընթերցողը այս տողերը կարդալուց յետոյ անշուշտ բերանը կէս գաղ բաց կանի և այս հարցը կը տայ ինքն իրան՝ տօ, հիւանդ չը լինի այդ պարոնը։ Ճշմարիտ ես ինքս շատ մտածել եմ այդ հարցի վրա, բայց ոչ մի եզրակացութեան չեմ հասել։ Աւելի լաւ է մի փոքր նրա հետ մաւլահաթ անենք, կարելի է բանը պարզվի....

Պարոն Կ. Ս., եթէ դուք, փառք Աստուծոյ, ողջ և առողջ էք, եթէ Երևանի չըքը ձեր ուղեղի վրա

պէտք է նոյն յաւիտենական անմոռաց յիշատակի համար կենդանի արձաններ կանգնեցնի, և նոցա անունները խոշոր տառերով արձանագրի Հայոց ապագայ պատմութեան մէջ:

Կաւոնս

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

—

Թիֆլիս, 28 յուլիսի

Կարդալով ձեր պատուական լրագրում Վանից ստացած վերջին թղթակցութիւնները, որտեղ յայտնում են, որ սովը դեռ շարունակվում է և բնակիչները կարօտ են շուտափոյթ օգնութեան, յուլիսի 28-ին, գերեզման օրհնէքին բացեցի ստորագրութիւն յօգուտ Վանայ սովալլուկների. Ժողովուրդը մեծ յօժարութեամբ տալիս էր իր կոպէկները, երբ գործի սկզբում Թիֆլիսի հաստափորներից մէկը անխախտ պահպանելով «կուշտը սովածին մանր կը բրթէ» առածը, սկսեց հայհոյանքով արգելել ինձ շարունակելու այդ սուրբ գործը. Ուղարկելով ձեզ այդ մի քանի րոպէներում հաւաքված 5 րուբլի 40 կոպէկը նուիրատուաց ցուցակի հետ հասցնելու ըստ պատկանելոյն, խնդրեմ ընդ սմին թոյլ տալ ինձ՝ յայտնելու վերոյիշեալ հաստափորին ժողովրդեան խորին զզուանքը և ատելութիւնը.

Ահա նուիրատուաց ցուցակը. Գրիգոր Շահնազարեանց 1 ր., Մ. Սալամբեկեանց 1 ր., Ն. Նիկողոսեանց 1 ր., Մի ոմն 40 կ., Աղէքսանդր Գասպարեանց 30 կ., Պետրոս Ցակոբեան 20 կ., Գուլիխանեանց 20 կ., Սարիբէգ Խարազեանց 15 կ., Կեկել Կուպցիեվ 80 կ., Մի քանի անձինք 25 կ., Մի ոմն 5 կ., Մի մշակ 5 կ. Ընդամենը 5 ր. 40 կ.

Գրիգոր Սարումեանց

ՆԱՄԱԿ Ղ.ԶԼԱՐԻՑ

—

Յուլիսի 14

Մենք՝ Ղզլարի մանկահասակ քոյրերս և եղբարքս շատ անգամ լսելով մեր ծնողներից օրագրական թերթով հրատարակված Հայաստանի սովալլուկների մասին, պարտք համարեցինք մեզ՝ հանգանակութիւն անել մեր հասակակիցների մէջ յօգուտ սովատանջ վանեցի երեխանց, որը յաջողեցաւ մեզ փոքր միջոցում կատարելու. Եւ ահաւասիկ ժողովեալ գումարի հետ, որ է քսան և մի րուբլ 25 կոպէկ, ստորագրութեան ցուցակը ուղարկում ենք. փօստայի ծախքը՝ այն է քսան և հինգ կոպէկ 'ի բաց հանելով. և ընդ սմին կը խնդրենք խմբագրութեանդ տնօրէնութիւնը. Ցուցակ անուանց ընծայօղաց յօգուտ սովատանջ վանեցի երեխանց. Մովսէս Իզմիրեանց 1 ր., Շուշանիկ Կորանտիլեանց 1 ր., Վարվառայ Կորանտիլեանց 30 կ., Մարիամ Գորգիեանց 12 կ., Նունիայ Մեգրաբեանց 1 ր., Շուշանիկ Մեգրաբեանց 50 կ., Առաքել Մեգրաբեանց 50 կ., Եղիսաբէթ Մոլթանեան 2 ր., Ովսաննայ Մոլթանեանց 2 ր., Շուշանիկ Մոլթանեանց 30 կ., Հեղինէ Մոլթանեանց 30 կ., Հայրապետ Մոլթանեանց 40 կ., Օվսաննայ Օգանեանց 1 ր., Աննայ Օգանեանց 1 ր., Շուշանիկ Օգանեանց 50 կ., Յովհաննէս Օգանեան 50 կ., Մարիամ Ամբարդանեանց 50 կ., Գէորգ Ամբարդանեանց 50 կ., Հեղինէ Ղամբարեանց 50 կ., Մինաս Ղամբարեանց 50 կ., Գէորգ Թանդոյեանց 60 կ., Շուշանիկ Թանդոյեանց 50 կ., Րօզայ Թանդոյեանց 13 կ., Ովսաննայ Խօջայեանց 1 ր., Կարապետ Խօջայեանց 1 ր., Ովսաննայ Խահակեանց 50 կ., Մարգարիտ Խահակեանց 50 կ., Նունեայ Իզմիրեանց 60 կ., Շուշանիկ Սուլխանեանց 1 ր., Հռիփսիմէ Իզմիրեանց 1 ր., Գումարն է 21 ր. 25 կ.

Հռիփսիմէ Իզմիրեանց, Շուշանիկ Ուլուխանեանց

ՆԱՄԱԿ Ղ.ԱԶԱԽԻՑ

—

Օգոստոսի 10-ին

Պէտք է ասած, որ այս տարվայ «Մշակի» թերթերը կարդալով, իւրաքանչիւր հայ՝ ամենայն քայլում հանդիպում է մի չափազանց տըխուր և սարսափելի երևոյթի, որ ծանր տպաւորութիւն է թողնում մարդու վրա, երբ նա լսում է թէ մարդկային կեանքի գոյութեան ամենաառաջին պիտոյքներից մինը, այն է հացը սպառել է Հայաստանի խորքերում ու մեր հարազատ վանեցի եղբայրները ոչ մի միջոց չը գտնելով իրանց գերդաստանի կենսական պիտոյքը հայթայթելու, օգնութիւն են խնդրում մեր կովկասեցի եղբայրներից.

Այս գոյժը տարածվելով Կովկասի ամեն անկիւնում, այնպիսի մեծ զարկ տուեց հայ ու շատ անգամ օտար երիտասարդութեանը դէպի մեր հայ սովալլուկ եղբայրները, որ մէկ կողմից առաջնորդողների աշխատասիրութեամբ, շատ թէ քիչ մարդասիրաբար ձգեցին և ձգում են իրանց լումաները սովատանջների «փրկարար գանձանակի» մէջ.

Ստորագրութիւններ են բացվում միշտ քաղաքներում և գիւղօրայքում, բայց գրեթէ չենք տեսնում մի ստորագրութիւն Ղազախի բազմամարդ գիւղերից, ինչպիսիք են—Քարվանսարա, Ղ.արադաղ (Սևքար), Հաղայջուր, Կոթի գիւղ, Կողբ, այսպէս և ուրիշ շատ գիւղերից. Այս անտարբերութեան ու սառնասրտութեան պատճառն այն է, որ այս գաւառում չը կան բարի գործողներ, ազգաշահ առաջնորդներ, ազգի ցաւերը թեթևացնող աշխատող հոգևոր հայրեր. Բոլորեքեանք (ի հարկէ շատ քիչ բացառութեամբ) անգութ ու անխիղճ են դէպի չքաւորները. Նոքա, որոնք փոքր ինչ կարողութիւն ունեն, աշխատում են միշտ չքաւորներին ճնշել և չնչին վարձով մշակեցնել. Գափելով, գըզելով սրանից նրանից, իրանց քսակները ու գլխական արկղիկներն են լցնում. Ի՞նչ փոյթ այդպիսի անձանց թէ վանեցին հացի տեղ գէթ Այգեստանի այգիներում արմատներ էլ չէ գըտնում իր սպառնացող սովի առաջը առնելու. Ի՞նչ փոյթ նոցա թէ վանեցիների մատաղ որդիքը զոհ են գնում անգութ սովին, քանի որ նոցա մէջ ազգասիրական և եղբայրասիրական զգացմունքը բթացած է.

Մի խօսքով, սիրելի ընթերցող, մեր կողմերում ինչ տեսակ անգթութիւն, չարագործութիւն ասես, որ չէ գործվում, ինչ տեսակ խաբեբայութիւն և մարդասպանութիւն ասես, որ չէ գործվում, մանաւանդ մարդասպանութիւնը աւելի առաջ է գնացած. Օր. Դիլիջանում մոտերքումս Ղազախի գաւառի բժիշկ Մարտիրոս Եարալեանցին սպանեցին. Այս երիտասարդը գիշերը ժամը 11-ն կլուբից վերադառնում է իր սեփական տունը, մոմը վառում է և նստում է սեղանի առաջը, սկսում է մէկի համար վկայական գրել. գրելու ժամանակ քսան ոտնաչափ հեռաւորութեամբ մի խանութի տանիքից չարագործը արձակում է հրացանը երիտասարդ բժշկի վրա, որի ուղեղը ցրվում է գնդակից. Յայտնի չէ, թէ ո՞վ է. տեղական պօլիցիան փնտռում է չարագործին.

Ս. Ց.

ՆԱՄԱԿ ԲԱՐՖՐՈՒՇԻՑ

—

Մայիսի 28-ին

Մեր Բարֆրուշի փոքրամաս հայ վաճառականները, ինչպէս ամեն անգամ, յետ չեն մնացած ազգօգուտ գործերում, և առանց խնայելու ամենայն մարդ իր կարեաց չափ նուիրած է, այս անգամ ևս սրբազան պարտաւորութիւն համարելով իրանց Վանայ սովատանջ եղբայրների և քոյրերի քաղց և ծարաւը յագեցնելու, չեն զլանում գցելու իրանց լուման ազգային գանձանակի մէջ. Այս միտքը մեզանում վաղուց էր ծագած, բայց սպասում էինք յաջող դիպուածի. Այս մասին պէտք է յայտնենք մեր խորին շնորհակալութիւնը պ. Մնացական Առաքելեանցին, որ առաջինն եղաւ այս նուիրատուութիւնը ժողովելու ձեռնարկող, և իր կողմից ոչինչ ջանք չէ խնայած. Չէ կարելի ևս շնորհակալ չը լինել և միւս պարոններից, որոնք առատաբար նուիրել են. Ժողոված դրամը պարսից ղռան փող է. Այսօր ուղարկեցինք Բագու պ. Յովհաննէս Վարձիգուլեանցին, որ թղթադրամի փոխարինելով ձեզ ուղարկի. Ընդ սմին ստացէք և ստորագրողների ցուցակը. Միրզա Աֆտանդիլեանց 100 ղռան, Միրզա Ֆարաջ խան պարսիկ «մաքսապետ» 70 ղ., Մկրտիչ Յակօբեանց 100 ղ., Մուսիօ Վասիլի Գուսիա յոյն 100 ղ., Եղբարք Տէր-Օհանեանք 100 ղ., Յակոբ Ղարախանեանց գործակատար Ասրի բէկ Մուքայէլեանցի 80 ղ., Գէորգ Բաղդիանց 50 ղ., Գէորգ Արեանց 30 ղ., Մնացական Առաքելեանց 150 ղ., Սարգիս Յօհաննէսեանց 15 ղ., Թադէոս Աֆտանդիլեանց 20 ղ., Աղաջան մահտեսի Անանեանց 19 ղ., Միխայէլ Նախումեանց 25 ղ., Գրիգոր Բալաջեանց 20 ղ., Համբարձում Նազարբէկեանց 25 ղ., տիկին Նազլու Աֆտանտիլեանց և իր որդիք 30 ղ., Ջավահիր Փանեանց 5 ղ., Զումրուխտ Փանիանց 20 ղ., Սոփիայ Փանեանց 12 ղ., Առաքել Փանեանց և իր որդիք 50 ղ., Պարոն Մաղաքեայ Բէկլարեանց 18 ղ., Ներսէս Բալասանեանց 5 ղ., Յօհաննէս Զօրաբէկեանց 40 ղ., Վարվառա Զօրաբէկեանց 20 ղ., գումարն է 1105 ղռան, այսինքն 416 րուբլ.

Պարոն Օսէպ Վասիլիչ, և տիկին Մարիայ Իվանովեան 20 ղ., Վալենտին Իվանով 10 ղ., օրիորդ Ելենա Աբակումովա 2 ղ. 50 կ., պարոն Մարգարայ Գորգեանց 10 ղ., Միրզա Ահմադ պարսիկ 3 ղ., Միր Բամրայ պարսիկ 2 ղ., 50 կ., ընդամենն է 1153. Դ. Փանեանց

Յարգոյ խմբագիր, այս 1153 ղռան ծախեցինք ռուսաց դրամի որ է 416 րուբլի. այս փողն ստացէք Տէր-Ալէքսանեանցից մէկ փոխանակագրով.

Յովհաննէս Վարձիգուլեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Օրիորդ Տէր-Մովսիսեան, որ Կիշինեվից է եկել մեզ մօտ, և որ ցանկանում է դասատուութիւն անել մեր ազգային դպրոցներում, խնդրում է մեզ յայտնել որ փոխել է իր բնակարանը. Այժմ նրա հասցէն այս է. Սերեբրիաննի Րիադ, Օքսեվի տանը, № 24, Վարնազովի ծխախոտի գործարանի հանդէպ.

—

ԹԻՖԼԻՍԻ Վանքի մայր-եկեղեցու աւագ քահանայ Տէր-Յովհաննէս Տէր-Պօղոսեան Սարգսեանց յանձնեց «Մշակ» լրագրի խմբագրութեանը 50 րուբլ յօգուտ Կ. Պոլսի «Արարատեան» կամ «Միացեալ» ընկերութեան ի յիշատակ իր հանգուցեալ որդու Գէորգի.

—

Յիշեցնում ենք մեր ընթերցողներին, որ չորեքշաբթի օր, օգոստոսի 20-ին, տրվելու է Արծրունու թատրօնում մի հայոց ներկայացումն յօգուտ մի հայ օրիորդի, որ պատրաստվում է բժշկական ուսում ստանալ Ս. Պետերբուրգում. Յոյս ունենք որ մեր մի քանի անգամ արած հրաւէրը արձագանք կը գտնի մեր հասարակութեան մէջ.

—

«Մշակի» բաժանորդագրութիւնը այս տարի շատ լաւ է գնում. Մենք ունենք արդէն հազար բաժանորդից աւելի. Ստորագրութիւնը դարձեալ շարունակվում է. Վեց ամսով «Մշակին» գրվել ցանկացողը պէտք է վճարի 6 րուբլ, հինգ ամսով գրվողը, այսինքն օգոստոսից մինչև յունվար ամիսը եկող տարվայ, պէտք է վճարի 5 րուբլ, չորս ամսով, այսինքն սեպտեմբերից, 4 րուբլ և այլն.

—

ԿԱՐՍԻՑ մեզ գրում են, թէ տեղային հասարակութիւնը խիստ անտարբեր է դէպի իր դպրոցների յառաջադիմութիւնը և նրանց բարեկարգութիւնը. Այս պատճառով սրբազան Աղուանեանցի բոլոր ջանքերը դպրոցների բարեկարգութեան մասին ցանկացած արդիւնքը չեն տալիս. Ժողովուրդը և մանաւանդ հասարակութեան առաջաւոր անձինքը չեն աջակցում սրբազանի աշխատութիւններին, իսկ երիտասարդութիւնը դեռ շատ թոյլ է.

—

Մեզ հաղորդում են, որ յուլիսի 25-ին առաւօտեան տասն ժամին, մի մանկահասակ օրիորդ Թիֆլիսի բաղնիքներում վարձում է առանձին նոմեր լողանալու համար. Բաղնիքպանները նկատե-

---

մի առանձին ներգործութիւն չէ ունեցել, վերջապէս եթէ դուք երկնքից չէք վեր եկել, այլ մեզ պէս մի մարդ էք, նոյն հասարակութեան մէջ մեծացած,—ասացէք, ի սէր Աստուծոյ, դուք հասկանում էք. թէ ինչ էք պահանջում. Դուք բարձում էք մեր հայրերի վզին բարձր մանկավարժական պարտականութիւն, բայց ասացէք խնդրեմ, եթէ դուք մի որ և է հասկացողութիւն ունէք ձեր հրահանգների մէջ յիշած գիտութիւնների վրա, կարո՞ղ էք արդեօք ցոյց տալ միայն մի հայր մեր հայրերի ամբողջ դասակարգութիւնից, որ կարողանար «անթերի» կերպով աւանդել այդ գիտութիւնները իր զաւակներին. դուք դեռ այնքան խիստ էք, որ պահանջում էք անթերի կերպով աւանդել, ասելով որ այլապէս «հրահանգվողներն որ և է կատարելութեան նշան պիտի չունենան ոչ մի ժամանակ, հետևաբար եթէ ազգն երբեք չը յետաղիմէ էլ, դարձեալ յառաջադիմութիւն ամենևին պիտի չունենայ»—բայց ես ձեզ խնդրում եմ ցոյց տալ միայն մի հայր, որ ոչ թէ անթերի, այլ գոնէ թերի կերպով կարողանար մի որ և է խելքը գլխին հասկացողութիւն տար իր զաւակներին այդ գիտութիւնների վրա. Ուրեմն դուք կարծում էք, որ մեր հայրերի դասակարգը, մեր բոլոր ընտանեկան կեանք վայելող գիւղացիները, արհեստաւորները, վաճառականները, ծառայող աստիճանաւորները, ուսուցիչները, լիտերատորները, համալսարանականները յանկարծ Հոգւոյն Սրբոյ ներշնչողութեամբ բոլորովին վերածնել են և այնպիսի գիտնականներ դարձել, որ կարող են աստուածաբանութեան, իրաւաբանութեան, պատմութեան, գրականութեան և բարոյականութեան լեկցիաներ կարդալ.... Էլ ինչ ենք ողբում, ինչ ենք դարդ անում՝ մենք ամենալուսաւոր ազգն ենք աշխարհիս երեսին. մեզանում ամեն մի հայր այնպիսի գիտնական մարդ է, որ կարող ես հէնց փողոցից բռնել և որ համալսարանի կաֆեդրի վրա ուզում ես պպզցնել.... Էլ ինչ ենք անում մենք ուսումնարաններ, համալսարաններ, ճեմարաններ՝ մեզանում քեֆդ ուզածին պէս որ դուռն ուզում ես ծեծի և պրոֆեսսոր Թաթօսը իր ասիստենտ խնամի Ալլահվերդու հետ բղկալով քօչերը հագին, մօլթանի փափախը գլխին բաց կանի իր համալսարանի դուռը և ներս կը հրաւիրի....Դուք որ այդպիսի կախարդական շնորհք ունէք, որ գաւազանը մի անգամ շարժելով մեր բոլոր հայրերին գիտնական շինեցիք, խոնարհաբար խնդրում եմ կատարել իմ հետևեալ խնդիրը՝ ինչպէս պէտք է, օրինակ, իմ հայրը ինձ աւանդի Ռուսաստանի օրէնսդրութիւնը և նրա «սահմանների և սկզբունքների ճշգութեամբ պահպանութիւնը»....Նա այդտեղ, ձեզ մօտ է, Երևանում—ես իրաւաբան ուսանող եմ, բայց դեռ այնքան համութիւն ձեզ չեմ բերել—խնդրեմ, ի սէր Աստուծոյ, մի երկու խօսքով յայտնէք նրան այդ սեկրետը, նա ինձ նամակով կը գրի ու պրծաւ գնաց....Էլ ինչ եմ մնում համալսարան, գիժ խօ չեմ զուր տեղը ժամանակ կորցնեմ....

Հանաքը դէն դրած, պ. հեղինակ, գրիչ ձեռք առնելը և այնպէս, քեֆի համար ամեն բան գրելը ի հարկէ շատ հեշտ է, բայց աւելի յարմար կը լինի իմ կարծիքով առաջուց փոքր ինչ մտածել. Ձեր հիմնական միտքը ոտքից մինչև գլուխ սխալ է. Ոչ մի լուսաւոր ազգի մէջ դուք չէք կարող գտնել, որ հայրերի դասակարգութիւնը այնպիսի մանկավարժական պարտաւորութիւն իր վրա վերցրած լինի, ինչպէս դուք էք ցանկանում. Այդ անկարելի է, ինչ տեսակէտից որ ուզէք նայել հարցի վրա. Չափազանց անհեռատեսութիւն է պահանջել այդ մանաւանդ մեր ազգից, որին լուսաւոր անուանելը մոլորութիւն կը լինէր. Ի՞նչու պահանջենք նրանից անկարելի բան. Աստուածաբանութիւն աւանդելու տեղ, թող մեր հայրերից շատերը կարողանան գոնէ քրիստոնէութեան վսեմ նշանակութիւնը և աւետարանի սկզբունքները հասկանալ, թող գոնէ կարողանան նրանք գրականութիւն և պատմութիւն աւանդելու փոխարէն կարդալ և հասկանալ այնքան, որ աւետարանը նրանց համար Ցիցերոնի ճառերի պէս անմատչելի չը լինի, թող նրանք բարոյականութեան դասեր տալու տեղ դեռ իրանք մէկ մէկու միս չուտեն, չաշխատեն մէկ մէկու ցեխի հետ հաւասարացնել, թող վերջապէս նրանք դեռ կարողանան ըմբռնել կրօնի և ազգութեան սկզբունքների տարբերութիւնը—այդ ամենատարրական ճշմարտութիւնը,—այն ժամանակը ես մենք մեզ բաղդաւոր կարող էինք համարել. Դեռ այդ բաղդաւորութեանը հասնելու համար մեզ հարկաւոր է գոնէ մի դար ևս սպասել, ուր մնաց այն իդէալական բաղդաւորութիւնը, որ գտնում է այժմ մեր կեանքի մէջ խորամիտ Կ. Ս.-ը—այդ աստիճանի կատարելութեան հասնելու համար ոչ թէ մեզ խեղճերիս, այլ ամբողջ մարդկութեանը հարկաւոր է սպասել գուցէ հազարաւոր տարիներ....

Վերջացնելով խօսքս դառնում եմ յօդուածի սկզբում բերած մտքերին. Ստեղծել մի նոր, առանձին հայկական քաղաքակրթութիւն մենք անկարող ենք, այդպիսի միտքն անգամ—ամենայիմար անմտութիւն է. Հետևաբար մենք պէտք է բոլորովին անուշադիր թողնենք ամեն մի մըդդսու փիլիսոփայական տրակտատները, որոնց նպատակն է հիմնելու ազգի յառաջադիմութեան գործը զանազան վերացական հիմունքների վրա. Մարդկութիւնը առաջարկում է մեզ այն դարերով պատրաստված քաղաքակրթութիւնը, որի ճառագայթները ճշմարիտ յառաջադիմութեան լոյս են պարգևում հարիւրաւոր ազգերի. Մենք դիմում ենք և պէտք է անդադար դիմենք դէպի այդ համամարդկային քաղաքակրթութիւնը, որի միջոցով միայն կարելի է հասկանալ կեանքի նշանակութիւնը, մարդու ճշմարիտ կոչումը, որի շնորհիւ միայն կարելի է ըմբռնել ամեն մի բարձր, վսեմ և բարոյական սկզբունք.

Ս. Դադեանց